

Бондаренко Андрій Борисович

*здобувач 4-го року навчання,
третього (освітньо-наукового) рівня вищої
освіти, спеціальності 032 Історія та археологія
кафедри історії України*

*Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

Науковий керівник:

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

Гончарова Ольга Сергіївна

**ВНЕСОК ПРЕДСТАВНИКІВ НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКИХ ЕЛІТ В
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ БОРОТЬБУ 1917-1921 РОКІВ (НА
ПРИКЛАДІ О. С. АСТАФІЄВА**

В статті розглянуто життєвий шлях та працю на освітянській ниві маловідомого але видатного педагога та військового діяча, який в буремні роки революції 1917 – 1921 років зробив великий внесок в розбудову національної військової освіти.

Ключові слова: *відділ військово-навчальних закладів, військова освіта, військо, освітянська еліта, українська революція 1917 – 1921 років.*

Постановка проблеми. В умовах декомунізації та деколонізації в сучасній Україні постало питання створення пантеону видатних українців, які своєю наполегливою працею зробили величезний внесок в боротьбу за національну незалежність. Серед видатних постатей не лише поети,

письменники, військові але і педагоги. Праця яких можливо і не помітна одразу, але в майбутній перспективі може бути надзвичайно важливою. Одним з таких діячів був Олексій Сергійович Астаф'єв, котрий працюючи викладачем в військовому навчальному закладі виховав плеяду самовідданих борців за незалежність України.

Мета статті. Дослідити життєвий та творчий шлях Олексія Сергійовича Астаф'єва, і визначити його внесок в боротьбу за державність України.

Аналіз дослідження. Астаф'єв мав насичене але коротке життя і мемуарів по собі не залишив. Основним джерелом дослідження стали спогади його колег. Суттєвий життєопис Олексія Сергійовича склав Вартоломей Євтимович [1], який не тільки відтворив біографію цієї непересічної особистості, а й розповів про його працю в буремні і складні роки української революції [2]. Також згадує в своїх працях про нього і Всеволод Петрів, характеризуючи та відмічаючи його заслуги у справі розбудови української держави [3, 4]. Стислу біографію Астаф'єва наводить й Ярослав Тинченко в своїй праці «Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 – 1921)» [5].

Виклад основного матеріалу. Олексій Сергійович Астаф'єв (він же Олелько Сергійович Остапура-Степовий) народився на Харківщині 13 серпня 1867 року в дворянсько-козацькій родині. За сімейною легендою козацьке прізвище Остапура на російське Астаф'єв змінив дід Олексія. Освіту здобував у 2-му Московському кадетському корпусі та Михайлівському артилерійському училищі в Петербурзі, яке і закінчив у 1886 році, вийшовши з нього у званні підпоручика. Службу проходив у 31-й артилерійській бригаді, а у 1889 році на конкурсній основі ступив до Миколаївської інженерної академії. Яку закінчив у 1892 році з відзнакою і був залишений в академії для викладання [1]. Але на викладацькій роботі пробув лише рік. Кар'єра Олексія Сергійовича складалась успішно і в 1899 році отримав звання підполковника. Є інформація, що в Петербурзі за його проектом було збудовано розвідний міст через Неву [1].

Окрім військово-інженерної справи Астаф'єв цікавився ще геологією,

написав кілька наукових праць і був членом-кореспондентом Імператорської Академії Наук відділу геології [1]. Влітку 1898 року під час літньої відпустки за дорученням цього відділу Олексій Сергійович їде на Херсонщину в геологічну експедицію шукати нафту, під час якої в Єлисаветграді знайомиться з Марком Лукичем Кропивницьким [1]. Ця зустріч змінила життя Астаф'єва – у 1902 році він залишає військову службу і грає в театрі під псевдонімом «Степовий», спочатку як актор, а з часом створює власну театральну трупку. Сценічна діяльність коштів не приносить, а навпаки Олексій Сергійович навіть продає маєток на Харківщині і до початку 1904 року опиняється на краю злиднів [1]. Він змушений повернутися на військову службу. З 1906 року викладає інженерну справу в Чугуївському піхотному юнкерському училищі, де створює театр [4]. Долучаючи українську молодь (а в училищі їх було більшість), ставить українські вистави і сам активно грає на сцені. Завдяки закритості військового начального закладу, Степовий уникає переслідувань з боку царської влади. Він виховує покоління українських офіцерів, що не тільки не соромляться свого малоросійського походження, а навпаки цим пишаються. Вже в роки революції серед активних українських офіцерів, що встали на захист української державності було багато вихованців Чугуївського училища. Сцена була споруджена в столовій, зал вмщував до 500 осіб, а на антресолях училища залишилося тисячі реквізитів для театральних вистав. Яскравий приклад національно-патріотичного виховання через мистецтво! Працюючи в Чугуєві, навідувався до Харкова, де познайомився з Миколою Міхновським.

18 квітня 1910 року отримав підвищення – полковник. А з 1 вересня 1914 року переведений до 2-го Київського Миколаївського військового училища викладачем. Тут, разом з колегами з Чугуївського училища, продовжив українізувати вихованців.

Наприкінці 1917 року, коли в Україні починають активно будувати власні національні збройні сили, кандидатуру Астаф'єва висувають на посаду начальника відділу військово-навчальних закладів Військового міністерства Центральної ради [4]. В січні 1918 року саме контингент військово-навчальних

закладів він є основний тягар в боях з більшовицькими військами за Київ. Брав участь в цих боях і Олексій Сергійович у складі Бойового Куреня Вільного Козацтва Військового Міністерства. У віці 51 рік він ніс вартову службу, ходив в атаку. Після втрати міста, переодягнувшись в залізничника, покинув Київ та зміг добратися до Житомира, де приєднався до військ як військовий інженер.

Після повернення Центральної Ради до Києва Астаф'єв 3 березня 1918 року призначають начальником Головної шкільної управи Армії УНР. Він завзято береться до справи. Отримавши наказ від військового міністра О. Жуковського організувати інструкторську школу для підготовки молодших офіцерів з числа українців. Ця школа була представлена міністру 14 березня і налічувала 1400 осіб особового складу. Після гетьманського перевороту Астаф'єв продовжив свою працю і 13 серпня 1918 року був підвищений до звання генерального хорунжого Армії Української Держави та займає становище Генерального Інспектора Воєнно-Шкільних Закладів [1]. Тоді ж він звертається до Гетьмана з проханням змінити прізвище на Остапура-Степовий (щоправда відповіді не дочекався, оскільки невдовзі відбувся протигетьманський переворот, а у Директорії не було часу на розгляд клопотання). За Директорії з грудня 1918 року по січень 1919 року Остапура-Степовий знов призначений начальником Головної шкільної управи Дієвої армії УНР.

Але здоров'я генерала погіршилося і друзі наполягли відправити його з дипломатичною місією до Туреччини, щоб за тамошнього клімату поправити свій фізичний стан. Там в Стамбулі він захворів на тиф. Дипломатичну місію раптово викликали зі Стамбула до Кам'янець-Подільська, а Астаф'єва хворого полишили без грошей. Виходила генерала одна з друкарниць на ім'я Ніна. Одужавши, славетний військовий інженер та педагог пішов працювати на виноградниках у греків, щоб не померти з голоду. Лише в червні 1919 року йому вдалось дібратися до Кам'янець-Подільська, де він був призначений начальником Старшинської інженерної школи, яку треба було ще сформувати. Під час відступу з Проскурова потрапив під обстріл денікінців, ледве уникнув полону і вирішив повернутися в Чугуїв, де у нього була хатина. В Чугуєві

знайшов хату розграбованою і в ній свою 9-ну доньку-сироту, яку доглядала стара служниця та яких годували місцеві мешканці. Подальша доля Астаф'єва не відома. Але в 1923 році на Харківщині місцеві ЧК звітували про знищення загону отамана Степового.

Висновки. В народі кажуть: талановита людина – талановита у всьому. Хоробрий солдат, науковець, педагог, актор – і все це одна людина Омелько Сергієвич Остапура-Степовий – видатний син української землі, представник науково-освітянської інтелігенції, що поклав всю свою волю на боротьбу за Україну. Однозначно достойна людина, щоб її ім'ям було названо хочаб вулицю в нашій державі.

Джерела і література:

1. Євтимович В. Омелько Сергійович Остапура-Степовий. *Літопис Червоної Калини*. Львів. 1937. Ч. 7–8. С. 20–33.
2. Євтимович В. Початок українського військового шкільництва в 1917–1918 рр. *Літопис Червоної Калини*. Львів. 1937. Ч. 12. С. 7–10.
3. Петрів В. Житомирська юнацька школа. *Літопис Червоної Калини*. Львів. 1936. Ч. 5. С. 18–19.
4. Петрів В. Спомини з часів української революції (1917-1921). Львів. 1928. Ч.2. С. 33–34.
5. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 – 1921): Наукове видання. Київ: Темпора, 2007. 536 с.

Bondarenko Andrii Borysovych

The contribution of representatives of scientific and educational elites to the national liberation struggle of 1917-1921 based on the example of O. S. Astafiev

The article examines the life path and work in the field of education of a little-known but outstanding teacher and military figure, who in the stormy years of the revolution of 1917-1921 made a great contribution to the development of national

military education.

Keywords: department of military educational institutions, military education, army, educational elite, Ukrainian revolution of 1917-1921.